

Перелік джерел посилання

1. Montgomery H., Haughey S. A., Elliott C. T. Recent food safety and fraud issues within the dairy supply chain (2015-2019). *Glob Food. Sec.* 2020. Vol. 26. Art. 100447. DOI: 10.1016/j.gfs.2020.100447 (дата звернення: 05.09.2023).
2. Яценко І. В. Новітні досягнення у судовій експертизі харчових продуктів в Україні. *Сучасні підходи гарантування безпечності та якості продуктів тваринництва* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. НПП та молодих науковців (Одеса, 06—07.12.2022). Одеса, 2022. С. 199—203.
3. Яценко І. В., Богатко Н. М., Парилівський О. І., Коломоєць Д. К. Виявлення фальсифікації м'ясних фаршів крохмалем у судовій експертизі харчових продуктів. *Eurasian scientific congress. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference.* Barca Academy Publishing. Barcelona, 2020. Pp. 25—31.
4. Порядок відбору зразків продукції тваринного, рослинного і біотехнологічного походження для проведення досліджень : пост. Кабміну України від 14.06.2002 р. № 833. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.09.2023).

Наукові розробки в судово-ветеринарній експертизі та їх вплив на перспективи удосконалення кримінального законодавства України щодо жорстокого поводження з тваринами

Іван Яценко,

д-р вет. наук, проф., акад. ГО «Національна Академія наук вищої освіти України», Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Елла Сімакова-Єфремян,

д-ка юрид. наук, проф., засл. діячка науки і техніки України, ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Проаналізовано вплив наукових розробок Харківської школи судово-ветеринарних експертів на перспективи удосконалення кримінального законодавства України щодо жорстокого поводження з тваринами. Запропоновано в ст. 299 Кримінального кодексу України виокремити 10 частин.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза; тварини; жорстоке поводження.

Scientific Developments in Forensic Veterinary Examination and Their Impact on Prospects for Improving Ukrainian Criminal Legislation Regarding Animal Abuses

Ivan Yatsenko, Ella Simakova-Yefremian

This research analyzed scientific developments contributed by the Kharkiv forensic veterinary professionals and their impact on outlook for advancing the Ukrainian criminal legislation regarding animal abuses. A proposal to delineate 10 sections in Article 299 of the Ukrainian Criminal Code is put forward.

Keywords: forensic veterinary examination; animals; cruel treatment.

Демократія кожної розвиненої країни світу приділяє значну увагу захисту тварин від насильства, жорстокого поводження, каліцтва й необґрунтованого винищення [1]. Світова спільнота підтвердила своє бажання захищати тварин від протиправних посягань людини, реалізувавши ці наміри в низці нормативно-правових актів: Європейських конвенціях, регламентах, деклараціях тощо. Це обумовлено здатністю хребетних тварин відчувати фізичні й психічні страждання, тому будь-яке їх використання не повинне супроводжуватися спричиненням болю, страху, пригніченням стану чи іншим дискомфортом.

Нині у багатьох країнах світу створено інституції захисту тварин, удосконалюють механізми їх реалізації, прийнято нові нормативно-правові акти. 2006 року в Україні ухвалено Закон «Про захист тварин від жорстокого поводження» [2], а 2017 року суттєво посилено адміністративну й кримінальну відповідальність за жорстоке поводження

з тваринами [3]. 2021 року внесено доповнення до ст. 299 Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) [4, 5]. Проте випадки таких правопорушень і нині залишаються численними, і кількість їх збільшується.

Отже, аналіз цієї інформації в черговий раз підтверджує необхідність законодавчого посилення відповідальності за жорстоке поводження із тваринами з метою здійснення справедливого правосуддя та загальної і спеціальної превенції.

Проблемні аспекти кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами виявляються під час аналізу ст. 299 КК України. Наведемо основні тези щодо цього.

1) Відповідно до ч. 1 ст. 299 КК України підставою для кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами є, зокрема, порушення правил транспортування тварин. Незрозуміло, чому лише порушення цих правил є кримінально караним діянням за відсутності порушень гігієнічних правил утримання та експлуатації тварин?

2) Згідно з диспозицією ч. 1 ст. 299 КК України, кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами настає, якщо такі дії призвели до тілесних ушкоджень. Проте тілесні ушкодження бувають різними за характером, наприклад, садно — порушення цілісності лише поверхневого шару шкіри (епідермісу); рана, яка не проникає у порожнину тіла; рана, яка проникає у порожнини тіла; забита рана голови зі струсом головного мозку, відкритий перелом кісток, у т. ч. хребта, тощо.

Вважаємо, що під час призначення покарання за ушкодження, заподіяні тварині, санкція має бути адекватною ступеню тяжкості цих ушкоджень. Зосередившись на дослідженнях щодо тяжкості шкоди, умисно заподіяної здоров'ю тварини, вважаємо за доцільне взяти за вимір ступінь. Зважаючи на це, слід виокремити три ступені шкоди здоров'ю тварини: тяжкий, середньої тяжкості та легкий [6] (за аналогією зі ступенями тяжкості тілесних ушкоджень, заподіяних людині).

Для цього в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (далі — *ННЦ ІСЕ*) розроблено методичні рекомендації «Правила визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини» [7], у яких наведено ознаки і критерії розподілення будь-яких ушкоджень за ступенями тяжкості, а також передбачено процедуру визначення ступеня тяжкості цих ушкоджень.

Чинна трактовка ст. 299 КК України не дає такої диференціації ушкоджень. Тобто суд за заподіяні садна і за поранення із проникненням в черевну порожнину має призначити однакову міру покарання. Порушено принцип кримінальної відповідальності: покарання має відповідати ступеню заподіяної шкоди, що відіграє важливу роль у превенції злочинності.

3) Згідно з диспозицією ч. 1 ст. 299 КК України кримінальна відповідальність за жорстоке поводження із тваринами настає за заподіяння тварині каліцтва.

В останній редакції Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» подано визначення дефініції «каліцтво»: «каліцтво тварини — тілесне ушкодження, що призвело до втрати будь-якого органа або частини тіла тварини та/або до втрати фізіологічної функції органа тварини [2]. На нашу думку, таке визначення є неповним, а тому й непридатним для застосування. Тобто втрата вушної раковини, хвоста, пальця, зуба (кожний зуб — це окремий орган!), частини волосся (кожна волосина є окремим органом!) — це також каліцтво? Не можемо із цим погодитись.

Отже, не завжди втрата будь-якого органа або частини тіла тварини та/або втрата фізіологічної функції органа тварини є каліцтвом. Тим більше, що така втрата може бути тимчасовою. Не зрозуміло, чому в дефініції поняття каліцтво передбачена «втрата фізіологічної функції органа тварини», а якщо спостерігається втрата фізіологічної функції частини тіла тварини, наприклад, параліч кінцівки (кінцівка — це не орган, а частина тіла) через травму? Останнє не згадується в чинному визначенні поняття «каліцтво». Узв'язку із цим нами сформульовано власну дефініцію поняття «каліцтво»: «стійкі розлади здоров'я тварини внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювань, нещасного випадку, що призвело до повної або часткової втрати будь-якого органа чи частини тіла тварини або до повної чи часткової втрати їх функцій, та при взаємодії тварини із зовнішнім середовищем призводить до стійкої втрати або значного обмеження можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності на

рівні з іншими тваринами цього ж виду, а також спотворює зовнішній вигляд тварини. До того ж під чинниками забезпечення життєдіяльності ми розуміємо харчування, розмноження, орієнтацію та переміщення в просторі, координацію рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахист, здатність виконувати корисну роботу тощо» [8]. Більш детально про це наведено в Методиці судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва [9].

Окрім того, підставою для кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, відповідно до ч. 1 ст. 299 КК України, є смерть тварини. Для регламентації процедур судово-ветеринарного дослідження трупів тварин в ННЦ ІСЕ вперше розроблено Методику судово-ветеринарної експертизи трупів тварин [10], а також методичні рекомендації «Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин» [11].

4) У ч. 1 ст. 299 КК України тілесні ушкодження, каліцтво, загибель тварини, нацькування тварин одна на одну, пропаганда, публічні заклики до вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій зведені до однакових санкцій. На нашу думку, потрібно диференціювати активні умисні дії над твариною, що мають ознаки жорстокого поводження, та покарання за них: тілесні ушкодження, каліцтво, загибель тварини, нацькування треба відмежувати від поширення матеріалів, пропаганди, публічних закликів, які не є активними діями стосовно тварини, та, відповідно, визначити різні покарання за наведені діяння. Інакше порушено принцип кримінальної відповідальності: покарання має відповідати ступеню заподіяної шкоди, тобто відповідальність за шкоду, заподіяну здоров'ю тварини у вигляді тілесних ушкоджень, каліцтва, загибелі тварини, нацькування має бути більш суворою, ніж покарання за поширення матеріалів, пропаганду, публічні заклики.

5) Покарання, передбачені у ч. 4 ст. 299 КК України (за дії, перелік яких наведений у ч. 1, 2 або 3 ст. 299 КК України: вчинені з метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами) у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років із конфіскацією тварини, на нашу думку, невинувато сурові.

Вважаємо, що не обґрунтовано і невинувато передбачати покарання позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років із конфіскацією тварини за дії, вчинені з особливою жорстокістю або щодо двох і більше тварин, або повторно, або групою осіб, або вчинені активним способом, або насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті (ч. 3 ст. 299 КК України) [4] і за дії, вчинені з метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами (ч. 4 ст. 299 КК України) [4]. Адже за своєю сутністю це різні діяння щодо моральності, суспільної небезпеки і жорстокості за фізичними характеристиками.

У межах нашого дослідження важливою є позиція, згідно з якою необхідно деталізувати діяння правопорушника, а, відповідно, і конкретизувати санкції за відповідні діяння. Це обґрунтовано тим, що не можна в одній частині КК України передбачати покарання за легкі тілесні ушкодження і смерть тварини (ч. 1 ст. 299 КК України) [4], адже це різні діяння за ступенем суспільної небезпечності й за наслідками: у першому випадку тварина залишається живою, хоч і травмованою, а в іншому — гине.

Для розв'язання окреслених вище проблем авторами запропоновано диференціювати за різними частинами ст. 299 КК України такі діяння:

- публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, що належать до хребетних, зокрема безпритульними, або публічна демонстрація жорстокого поводження з тваринами, зокрема в засобах масової інформації або інформаційно-телекомунікаційних мережах, включно з мережею «Інтернет», або поширення матеріалів, які пропагують жорстоке поводження з тваринами, зокрема в засобах масової інформації або інформаційно-телекомунікаційних мережах, включно з мережею «Інтернет» із закликами до вчинення таких діянь (ч. 1);

- нацьковування тварин, що належать до хребетних, зокрема й безпритульних, одна на одну чи на інших тварин (ч. 2);
- жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, зокрема безпритульними, що вчинено умисно та спричинило шкоду здоров'ю легкого (ч. 3), середнього (ч. 4); тяжкого ступеня тяжкості (ч. 5);
- жорстоке поводження з тваринами, що виявляється насильницькими діями стосовно тварин, спрямовані на задоволення статевої пристрасті (ч. 6);
- жорстоке поводження з тваринами, що призвело до каліцтва тварини (ч. 7);
- жорстоке поводження з тваринами, що призвело до смерті тварини (ч. 8);
- жорстоке поводження з тваринами у присутності малолітньої чи неповнолітньої особи (ч. 9);
- жорстоке поводження з тваринами, учинене групою осіб, або групою осіб за попередньою змовою, або організованою групою, або щодо двох і більше тварин, або повторно, або вчинене особливо жорстоким активним способом.

Резюмуючи, слід зазначити, що запропоновані зміни до ст. 299 КК України деталізують види суспільно-небезпечних діянь, які є жорстоким поводженням з тваринами, та конкретизують відповідальність за них.

Перелік джерел посилання

1. Bartelink E. J., Clinkinbeard S., Spessard C., Kilmartin A., Spangler W. L. Documenting non-accidental injury patterns in a dog abuse investigation: A collaborative approach between forensic anthropology and veterinary pathology. *J. Forensic Sci.* 2022. Vol. 67. Is. 2. Pp. 756—765. DOI: 10.1111/1556-4029.14948 (дата звернення: 01.09.2023).
2. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3447-15> (дата звернення: 01.09.2023).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин : Закон України від 22.06.2017 № 2120-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-19#Text> (дата звернення: 01.09.2023).
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.09.2023).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу : Закон України від 15.07.2021 № 1684-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1684-20#Text> (дата звернення: 01.09.2023).
6. Яценко І. В. Теоретико-гносеологічна конструкція феномену ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини в судово-ветеринарній експертизі. *Форум права.* 2023. Вип. 75. № 2. С. 65—88. DOI: 10.5281/zenodo.7699531 (дата звернення: 01.09.2023).
7. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини : метод. рекомендації / І. В. Яценко, О. І. Парилівський. Харків, 2022. 47 с.
8. Яценко І. В., Парилівський О. І. Каліцтво тварин як предмет судово-ветеринарної експертизи. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral.* 2022. Iss. 102—103. Pp. 71—86. DOI: 10.37000/abbsl.2022.102.13 (дата звернення: 01.09.2023).
9. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва / І. В. Яценко. Харків, 2021. 50 с.
10. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин / І. В. Яценко, О. І. Парилівський, Р. Г. Казанцев. Харків, 2022. 336 с.
11. Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин : метод. рекомендації / І. В. Яценко, Р. Г. Казанцев. Харків, 2022. 29 с.